

ФОРМА ЗА ДЕЙСТВИТЕЛНОСТ НА ТЪРГОВСКИТЕ СДЕЛКИ В ПРАКТИКАТА НА ВКС

гл. ас. д-р Сузана Рангелова
ЮЗУ „Неофит Рилски“

Резюме: Основно значение при търговските отношения е стабилността и сигурността на търговските сделки. Търговският закон съдържа разпоредби, уреждащи особеностите на търговските сделки, които са продиктувани от идеите за бързина, опростеност и сигурност в търговския оборот. Обект на настоящият доклад е въпросът относно формата за действителност на търговските сделки. Формата предвидена в разпоредбата на чл. 293, ал. 1 от Търговския закон е за действителност на търговските сделки. Целта е да се направи анализ на особените хипотези установени в Търговския закон по отношение формата на търговските сделки и специфичните последствия, които намират израз в практика на Върховния касационен съд.

Ключови думи: търговска сделка, форма да действителност, съдебна практика.

FORM FOR VALIDITY OF COMMERCIAL TRANSACTIONS IN THE PRACTICE OF VKS

Chief Assist. Prof. Suzana Rangelova, PhD.
SWU „Neofit Rilski“

Abstract: The stability and security of commercial transactions is of primary importance in commercial relations. The Commercial Law contains provisions governing the particularities of commercial transactions, which are dictated by the ideas of speed, simplicity and security in commercial turnover. The subject of this report is the question regarding the form of reality of commercial transactions. The form provided for in the provision of Art. 293, para. 1 of the Commercial Law is about the validity of commercial transactions. The aim is to analyze the special hypotheses established in the Commercial Law regarding the form of commercial transactions and the specific consequences that find expression in the practice of the Supreme Court of Cassation.

Keywords: commercial transaction, form of reality, legal practice.

I. Увод

Принципът на свободата на договаряне или така нареченият принцип на договорната свобода е уреден в разпоредбата на чл. 9 от Закона за задълженията и договорите. В българското законодателство, нормативни актове могат да установяват с императивни норми задължението относно изразяване на волята на страните при сключването на сделките, а именно да спазят определена форма. По този начин се

извежда изключение от общия принцип за свободата на формата на сделките в гражданското право.

Със задължителното определяне на изискването за форма, законодателят цели да обезпечи правната сигурност на оборота, да защити интересите на страните или третите лица, като не на последно място осигурява доказването на наличието на сделка.

Обект на настоящият доклад е въпросът относно формата за действителност на търговските сделки. Формата предвидена в разпоредбата на чл. 293, ал. 1 от Търговския закон е за действителност на търговските сделки. В Търговското право са въведени правила относно търговските сделки, които са отклонения от гражданскоправните норми, но въпреки характерът им на изключение, целта им е осигуряване сигурност и рационалност на търговския оборот.

II. Особености на търговските сделки.

Една от основната особеност на търговските сделки е именно по отношение на формата. В гражданското право форма за действителност на сделките се установява само от закона, чрез императивна правна норма, в търговското право страните могат да уговорят форма за действителност. Неспазването на формата в гражданското право, води до недействителност на сделката. Търговската сделка ще бъде действителна, въпреки че не е спазена формата за действителност при условията на чл. 393, ал. 3 от Търговския закон.

В разпоредбата на чл. 26, ал.2 от Закона за задълженията и договорите, законодателят е установил спазването на установената от закона форма, което се явява условие за действителност на сделките. Съгласно тази разпоредба, договорите са нищожни, при липсата на предписаната от закона форма. В разпоредбата на чл. 293 от Търговския закон се установява изрична правна уредба на формата, която е относима само за търговските сделки. В съдебната практика на Върховния касационен съд, е застъпен изводът, че в разпоредбата на чл. 293, ал. 1 от Търговския закон под „закон“ се има в предвид, не само такъв в тесния смисъл по чл. 3, ал. 1 от Закона за нормативните актове, а всеки нормативен акт независимо дали е издаден от Народното събрание или от друг компетентен държавен орган.¹ В чл. 293, ал. 2 от Търговския закон е предвидено продължение на общото правило, което предвижда, че изявлението по сключваните, по изпълнението и по прекратяването на търговските сделки е нищожно, ако не е отправено в установената от закона или от страните форма. С това правило законодателят установява изискване за форма за действителност на правните сделки, като по този начин цели да осигури и гарантира сигурността на гражданския и търговския оборот, като по този начин подпомага субектите при реализирането и защитата на правата им.

Търговските сделки са неформални, за да се осигури бързина в търговския оборот.² Формата е условие за действителност в отделни части на сделката, като договора за търговско представителство, търговската продажба с уговорка за изкупуване, запис на заповед и продажбата на изплащане.³ По търговските сделки, законода-

---

¹ Решение № 59 от 07.05.2012 г. по търг. д. № 121/2011 г. на Върховен касационен съд.

² Вж. Бъчварова, М. „Недействителност на търговските сделки“, „ИЗВЕСТИЯ“, ИУ Варна, 2013, с. 23- 29.

³ Вж. Рачев, Ф., Л. Караниколов, П. Попов, Ив. Владимиров, Св. Лучников, Б. Неделчева, Зл. Сукарева, Б. Ланджев, Л. Велинов. Търговско право. Университетско издателство „Стопанство“, С. 1999, с. 387.

телят е установил възможността и правото на страните самостоятелно да уреждат формата на сделката между тях, но с изискването да не се нарушават установените императивни правни норми. В правната доктрина е възприето страните да определят формата на сделката, но е изключена възможността да предвидят по-облекчена форма, в сравнение със законоустановената. Ако е налице такава хипотеза, то сделката ще бъде нищожна.⁴

III. Форма на търговските сделки

Законово установените форми в гражданското право биват няколко форми.⁵ Форма за действителност на договора (*ad solemnitatem*), когато законът предписва форма за действителност на договора, което от своя страна означава, че нейното неспазване води до нищожност на договора, съгласно разпоредбата на чл. 26, ал. 2 от Закона за задълженията и договорите. Форма за доказване (*ad probationem*), когато законът предписва една форма като единствено доказателство за договора, което означава, че договорът е валидно сключен и е породил правно действие, без значение на формата, в която това е станало, но страните могат да докажат неговото наличие само с императивно установено доказателство.

В правната доктрина писмената форма на търговските сделки се разглежда в два вида: обикновена и нотариална⁶. Обикновената писмена форма е тази, при която договорът не се оформя в нотариален акт, обикновената писмена форма може да бъде форма при спазване на определени реквизити, т.е. при включване в съдържанието на сделката на определени данни, или изискването за спазване на писмената форма се отнася не само за сключването на сделките, но и до отчитането на тяхното изпълнение или до тяхното прекратяване. Следователно в тези случаи писмената форма е необходима за съществуването на сделката, в тази насока е и съдебната практика⁷. В своето Определение Върховния касационен съд е възприел, че писмената форма се явява форма за действителност на самия договор. Търговския закон дава правото на страните сами да уговорят формата на сделката, като това е установено в разпоредбата на чл. 293, ал. 2, но същевременно те нямат правото да отменят предписаната от него законна форма на сделката. Веднъж уговорили формата на сделката, страните по нея са длъжни да я спазват. На следващо място в търговското законодателство писмената форма се разглежда с по-широк обхват, като се допуска изявлението на страните да се обективира технически. В разпоредбата на чл. 293, ал. 4 от Търговския закон е предвидена презумпция, според която писмената форма се счита за спазена, како волеизявлението е записано по технически начин, който дава възможност да се възпроизведе. Изявленията на страните, направени по телефакс или телекс писмената форма се смята за спазена, ако от книгите и документите, които отразяват работата на тези апарати, е изключено неточно възпроизвеждане на изявлението.

Нотариалната форма е тази, при която договорът се оформя във формата на нотариален акт. Съгласно разпоредбата на чл. 18 от Закона за задълженията и догово-

---

⁴ Вж. Герджиков, О. Търговски сделки. Книга по Част трета от Търговския закон. ИК „Труд и право”, С. 1997, с. 23.

⁵ Вж. Таджер, В. Гражданско право. Обща част. С., Наука и изкуство, 1973, с. 214 и сл.

⁶ Вж. Рачев, Ф., Караниколов, Л., Попов, П., Неделчева, Б., Сукарева, Зл., Ланджев, Б., Лялев, Т., Бобатинов, М., Търговско право. Университетско издателство „Стопанство”, С. 2005, с. 288.

⁷ Вж. Определение № 78 от 17.02.2014 г. по к. т. д. № 3282 / 2013 г. на Върховен касационен съд.

рите, нотариалната форма е задължителна при договорите за прехвърляне на право на собственост или за учредяване на други вещни права върху недвижими имоти. Практиката на Върховния касационен съд, също е възприела категорично изводът, че нотариалната форма е предвидена като абсолютно задължителна условие за валидност на всички сделки, които имат за предмет разпореждане с право на собственост или с ограничени вещни права върху недвижим имот. Този абсолютен характер е с оглед постигане на сигурност и стабилност на гражданския оборот и обществените отношения. Задължителна предпоставка за спазване на нотариалната форма за извършване на тези сделки е нотариалните действия да бъдат действителни.⁸

Нищожността в гражданското право, поради липса на форма настъпва независимо от поведението на страните по сделката, докато при нищожността в търговското право е от значение поведението на страната, а именно дали тя ще се позове на нищожност.⁹ Именно в разпоредбата на чл. 293, ал. 3 от Търговския закон е включена тази презумпция, която въвежда отклонение от общия принцип за нищожност на сделките. Това отклонение предвижда страната по сделката не може да се позове на нищожност, ако от нейното поведение може да се заключи, че не е оспорвала действителността на изявлението. В търговските сделки поведението на страните е от значение дори за възможността за позоваване на недействителността им поради неспазване на изискуемата форма за действителност¹⁰. В този смисъл в практиката на Върховния касационен съд е възприето, че поведението на страната, относимо към волеизявлението ѝ за сключването на търговска сделка, следва да се има предвид с още по-голяма сила при сделки, за които писмената форма е само форма за доказването им. Това е още една особеност на търговските сделки, която законодателят е регламентирал, с цел да се ускори и улесни търговския оборот.

Необходимо е прилагането на това правило да бъде разгледано и обосновано във всеки един случай, когато порокът се съдържа в неспазването на установената от закона форма за действителност на сделката. След обстоен анализ на всички релевантни факти и доказателства, като се изследва поведението на страните по сделката и действията, които те са предприели по отношение упражняването на правата по сделката, която е сключена без да са спазени изискванията за формата на сделката. Поведението на страните по сделката е критерият, който е основен при извършването на преценката от правораздавателния орган, дали сделката обвързва страните независимо, липсата на изискуемата от закона форма. За да се приложи правилото установено в алинея 3 на разпоредбата на чл. 293 от Търговския закон е необходимо поведение на страна по сделката, активно поведение, което да е насочено към правните последици на сделката.

Чрез правилото, което законодателят е предвидил в разпоредбата на чл. 293, ал.3 от Търговския закон се цели да се осигури сигурност и стабилност в отношенията между страните в търговските сделки. По този начин се възпрепятства възможността недобросъвестният търговец, който след период от време има правната възможност да се позове на нищожността на правната сделка, която е сключена без спазването на императивно предвидената от нормативния акт форма за действителност. С този подход законодателя цели да създаде правна сигурност, обезпечаване

---

⁸ Решение № 201 от 12.02.2015 г. по търг. д. № 3351/2013 г. на Върховен касационен съд

⁹ Вж. Иванов, Ал. Търговски сделки и несъстоятелност, изд. Сиела, С, 2017, стр. 23.

¹⁰ Решение № 56 от 15.04.2007 г. по т. д. № 619/2006 г., I т. о. на ВКС, докладчик - зам.-председател на ВКС Любка Илиева

на страните по сделката и не на последно място да се постигне бързина в търговския оборот, което също е един от основните принципи на Търговското право. Тази цел се осъществява и се допълва с принципа, че търговците са професионалисти и следователно те познават изискванията, които са им вменени от закона, трябва да ги спазват и не на последно място да съблюдават при упражняването на търговската си дейност. Неспазването на законоустановената форма на сделките в гражданското право има за последица обявяването на сделката за нищожна, при търговските сделки от основно значение за нищожността на сделката е поведението на страната по сделката, страната която се позовава на нищожността.

В тази насока е и практиката на Върховния касационен съд, където е възприето, че именно поради специфичните особености на търговските сделки, които се сключват между търговците, които ги извършват по занятие, както и с грижата на добър търговец, чрез разпоредбата на чл. 293, ал. 3 от Търговския закон, законодателят ограничава възможността на страната по сделката да се позовава на нищожността. Когато порокът се съдържа във формата за действителност на търговската сделка, ако от поведението на страна може да се направи извода, че не е оспорвала действителността на направеното изявление при възникването му.¹¹

В свои решения Върховния касационен съд е обосновал и случай, в който страната не може да се позове на отклонението, предвидено в чл. 293, ал.3 от Търговския закон, на пример ако страната по сделката е приела пълно или частично изпълнение, тя не може да се позове на нищожност поради липса на форма. Чрез разпоредбата на чл. 293, ал.3 от Търговския закон се материализира принципа, че страната по сделката не може да черпи права от собственото си неправомерно поведение и е приложима само по отношение на неизправната страна по сделката, която не е изпълнила престацията си, но възразява за нищожност на сделката, въпреки че не е оспорила действителността на изявлението и е приела престацията на насрещната страна. Тази забрана е валидна само по отношение на страната, която се облагодетелства от приемане на направеното не в предписаната форма изявление, без да е изпълнила своята насрещна престация.¹²

Разпоредбата на чл. 293, ал. 3 от Търговския закон не се прилага по отношение на разпоредителните сделки с предмет недвижими имот, които се извършват между търговци, за действителността на които законодателят е установил нотариална форма. В своята практика Върховният касационен съд е възприел, че сигурността на гражданския и търговския оборот и стабилността на обществените отношения се отнасят, както по отношение на приобретателя, така и при бъдещо прехвърляне на собствеността върху имота – за удостоверяване на правото на собственост и създаване на сигурност у бъдещия приобретател, че сделката, легитимираща прехвърлителя, е действителна. Покупко-продажбата на недвижим имот като търговска сделка не се подчинява само на правилата за търговски сделки, тъй като изискванията за форма и вписване на нотариалния акт и вещно-транслативният ефект на сделката са предвидени в гражданското право и са насочени към защита на сигурността на по-голям кръг обществени отношения, отколкото отношенията само по търговски сделки.¹³

За да обоснове своето решение, Върховният касационен съд е извел своите съображения, че правилото, което е установено от закона в разпоредбата на чл. 18

---

¹¹ Решение № 14 от 04.02.2013 г. по к. т. д. № 1201 / 2011 г. на Върховен касационен съд

¹² Определение № 513 от 10.06.2013 г. по търг. д. № 19/ 2013 г. на Върховен касационен съд.

¹³ Решение № 201 от 12.02.2015 г. по к. т. д. № 3351 / 2013 г. на Върховен касационен съд.

от Закона за задълженията и договорите, относно нотариалната форма на сделките, които имат за предмет право на собственост или други ограничени вещни права върху недвижими имоти е императивно. Чрез императивния характер на нормата се цели да се осигури сигурност в гражданския оборот, както и стабилност в обществените отношения, без значение дали страна по сделката е търговец по смисъла на Търговския закон или физическо лице.

IV. Заключение:

От цитираната практика на Върховния касационен съд се достига до извода, че неспазването на законоустановената писмена форма за действителност на търговските сделки не води до нищожност на сделката, ако от поведението на страната може да се заключи, че е оспорила действителността на изявлението.

Не води автоматично до нищожност, неспазването на законоустановената форма за действителност на търговската сделка. В съпоставка с гражданскоправните сделки, при които нищожността настъпва без значение какво е поведението на страните. Неспазването на формата за действителност в търговското право, води до нищожност на сделката в търговското право, при изискването установеното правило в разпоредбата на чл. 293, ал. 3 от Търговския закон, а именно оспорване на действителността на търговската сделка. Това води до извода, че страната по сделката не може да се позовава на недействителност, ако от поведението ѝ може да се заключи, че не е оспорвала действителността на изявлението направено от другата страна и този отговор е относим и към абсолютните търговски сделки.¹⁴

В Разпоредбата на чл. 293 от Търговския закон се установява правило приложимо към търговските сделки, които се сключват в писмена форма. Това правило е изключение от общото правило за нищожност на сделките предвидено в гражданското право, които не са сключени в предвидената от закона форма. Правилото, че страната по сделката не може да се позовава на нищожността, ако от поведението ѝ може да се заключи, че не е оспорвала действителността на изявлението, е приложимо единствено по отношение на сделки, за които е установена обикновена писмена форма за действителност. От това следва, че няма основание да се приеме, че приложението на това правило се разпростира и по отношение на сделки, за чиято действителност законът установява нотариална форма.

Чрез този подход законодателят дава приоритет на бързината в търговския оборот, за сметка на изричната воля на правните субектите, но по този начин гарантира и правната сигурност в оборота, която от своя страна е гарантирана и чрез правилата на процесуалния закон във връзка с нотариалната формата на сделките.

Литература:

1. Бъчварова, М. „Недействителност на търговските сделки“, „ИЗВЕСТИЯ“, ИУ Варна, 2013, с. 23- 29.
2. Герджиков, О. Търговски сделки. Книга по Част трета от Търговския закон. ИК „Труд и право“, С. 1997, с. 23.
3. Иванов, Ал. Търговски сделки и несъстоятелност, изд. Сиела, С, 2017, стр. 23.
4. Рачев, Ф., Караниколов,Л., Попов,П., Неделчева, Б., Сукарева, Зл., Ланджев, Б., Лялев,Т., Бобатинов, М., Търговско право. Университетско издателство „Стопанство“, С. 2005, с. 288.
5. Таджер, В. Гражданско право. Обща част. С., Наука и изкуство, 1973, с. 214 и сл.

---

¹⁴ Решение № 25 от 24.07.2017 г. по к. т. д. № 3135 / 2015 г. на Върховен касационен съд.